

ԵՂԵՐԵՐ

ՊԵՏԱԿԵՐԱԶՆԵՐԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

Եւ յաւելած դաստիարակների համար

XV ՏԵՐԻ № 12 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1897 Թ.

Ն Ր Գ

(Զ Է Լ Ի Ի Գ)

Տանջւում է թրուշ-
նակը եւ հեռու
նայում, ձիւներով
պատւած դաշտերը

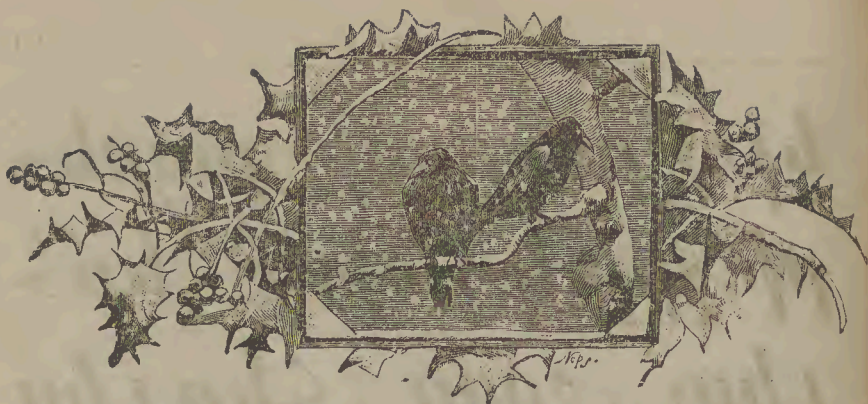
տեանում. տեանում
 է դաշտեր, ձորեր,
 անտառներ, բոլորն
 էլ սպիտակ ձիւնով
 են ծածկւել:

Եւ լաց է լինում
 թռչնակը մենակ,
 դուրսը սաատիկ
 ցուրտ է, բորեան,

Եւ ջրադացի քարե-
րի չրխկ-չախկ հեռ-
ւից, շատ հեռւից
լսուում է միայն...

Մ. Մ.

ՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՏՕՆԸ

Ձմեռայ պատմութիւն

(Ա. Լ. Ե. ՈՒՍ, ԼԿՈՒԷԻ)

I

ես, ինչպէս շողում, պսպղում էին այն գիշերը Պարիզի տանիքները: Ի՞նչպիսի լուռութիւն, ի՞նչպիսի անգորրութիւն, ի՞նչպիսի պաշտօնութիւն չնաշխարհիլ: Ստորև՝ փողոցները սևացած ցեխից, գետը դանդաղած սառուցից, իսկ տխուր զաղը ողողում էր առուների սառնահալքի մէջ: Վերև՝ անծալր բարձրութեան մէջ՝ պալատների, աշտարակների, հարթ տա-

նիքների, գմբէթների, ս. Մատուռի բարակ, սրածալր դանդաղատան և այն հաղարաւոր՝ մէկը միւսի վրայ թեքած, սեղմած տանիքների վրան, ձիւնը, սիւլ-օսլիտակ, ճերմակ ձիւնը շողշողում էր կապտագոյն ցոլումներով: Այս բոլորը ստեղծում, շինում էր կարծես մի երկրորդ քաղաք, մի օդային Պարիզ՝ կախած մութ դատարկ տարածութեան և լուսնի գերբնական լոյսի մէջ:

Թէև ղեռ վաղ էր, բայց կրակները մարած էին. ոչ մի

փոքրիկ ծուխ չէր ծածանում տանիքների վրայ: Սակայն բախտաւոր վառարանները, ուր փայտը վառւում, ճալթճալթում է ամեն օր, դիւրութեամբ էին ճանաչւում իրանց սև շրջանակից, որ ծուխը լայնացնում է ծխնելուզների շուրջը, և իրանց սառած օդի մէջ բարձրացող տաք շնչառութիւնից՝ որպէս մի ննջած տան շունչ: Միւս ծխնելուզները՝ կարծր, ճնշւած թանձր ձիւնի մէջ, դեռ պաշտում էին վերջին զարնան զատարկւած բները, զատարկւած ինչպէս նրանք տաքութիւնից և կեանքից... Եւ այդ բարձր, ճերմակութիւնից թմրած քաղաքի մէջ Պարիզի փողոցները կտրում, անցնում էին, որպէս ահազին ճեղքւածներ, բոլոր ուղղութիւններով, այն բոլոր անհաւասար, կտրտւած, սև ծխնելուզների, նոյնպէս և ձմեռւայ ծառերի ստերները միմեանց հանդիպում, երկար ու ձիգ կտրելով գնում էին ամալի հրապարակներով, ուր ոչ ոք երբէք ոտք չէ դրել, բացի Պարիզի ճնճղուկները, որոնց սրածայր և ոստոստուն հետքերը տեղ տեղ ճանկատել էին բիւրեղցած ձիւնը: Նոյն իսկ այն ժամին այդ աներես փոքրիկ զնչունների մի երամ աղմկում, թռչկոտում էր տանիքների եզերքին և միմիայն նրանց ծեծւոցն էր խանդարում այն խորհրդալուր լռութիւնը, այն հանդիսաւոր ակնկալիքը, որ տիրում էր տանիքների քաղաքում՝ ծածկւած ամբողջովին անհուն բուրբի մէջ, կարծես մանուկ-թաղաւորի անցքի համար:

Պ ա ռ ի զ ի ն ն դ ու կ ն ե ռ

Օհ, ինչ տեսակ ցուրտ է անում, բոլորովին հնար չըկա՛յ բնելու: Լա՛ւ, դիցուք կարողացար կծկւել, կու՛շ գալ, ցցել փետուրները. բալց սառնամանիքը քեզ զարթնեցնում ու մտրակում է:

Մ ի ն ն դ ու կ

(հ ե ու լ ի ց)

Է՛, դուք, է՛. չո՛ւտ, չուտ ալստեղ: Ես մի

ծխնելուզ եմ գտել փոքրիկ ծածկոցով. աչտեղ
կրակը շատ ուշ են արել: Այս ծխնելուզին կըս-
չելով լաւ տաք կըլինենք:

Ա մ Բ ո ղ ջ Խ մ Բ ա կ ը
(բռնելով դէպի նրան)

Ինչ կասես, այս ճիշտ է եղել: Ահ, ինչ լաւ
է: Ահ, ինչպէս տաք է աչտեղ... Կեցցէ ուրա-
խութիւն: Ծիւ, ծիւ...

Ծ Խ Ն Ե Լ Ո Ւ Ղ ը

Կըբարենաճէր լռել, լակոտներ: Արդարեւ մի-
միայն դուք էք, որ համարձակուում էք աղա-
ղակել մի աչտախտի բոցէին, երբ ամեն ինչ ամ-
փովւում և լռութիւն է պահում: Նաչեցէք, քա-
մին իսկ իր շունչը քաշել է: Ոչ մի հողմացոյց
չի շարժւում:

Ճ Ն Ն Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր ը
(աւելի ցածր ձայնով)

Ինչ կայ, ծերուկ:

Ծ Խ Ն Ե Լ Ո Ւ Ղ ը

Ինչպէս. դուք չըգիտէ՞ք որ այս գիշեր տա-
նիքների տօնն է: Դուք չըգիտէ՞ք, որ ահա
Ծնունդը պիտի գայ, երեխաներին իր պարգեա-
րաշխումն անի:

Ճ Ն Ն Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր ը

Ծնունդ. թագաւորը...

Այս գալ պապիկ եւ տատիկ

Ծ Խ Ն Ե Լ Ո Ւ Ղ Ր

Հա՛, ալո՛... Եթէ դուք տեսնէիք այնտեղ ներքե՛, տան մէջ տաք մոխրի առջեւ շարած բոլոր այն մանրիկ կօշիկները. ամեն ձեի, ամեն մի մեծութեան՝ մանրիկ, տատանւող տոտիկների սիրուն մոճակներից սկսած մինչ փոքրիկ, պինդ ճռճռող կօշիկներ, որ իրանց բարձր ճռճռոցով լցնում են ամբողջ բնակարանը: Մուշտակով ծածկւած կիսակօշիկներից սկսած մինչ աղքատ ճամբորդութեան սանդալները, մինչև այն մեծ-մեծ մոճակները, որ պատահմամբ հազցնում, ծածկում են բոբիկ ոտիկները. կարծես աղքատը հասակ, տարիք չունի և ո՛չ էլ իրաւունք երեխայ լինելու:

Ճ Ն Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ր

Եւ ո՞ր Ժամին պիտի գայ այդ սքանչելի տղան...

Ծ Խ Ն Ե Լ Ո Ւ Ղ Ր

Ա՛յ իսկոյն... կէս գիշերին... սուս, լսեցէք...

Փ ա մ ա ց ո յ ց Ր

(խորհրդաւոր ձայնով)

Դ ա՛ն... դ ա՛ն... դ ա՛ն...

Ծ Խ Ն Ե Լ Ո Ւ Ղ Ր

Տեսնո՞ւմ էք այնտեղ՝ երկնքի ամբողջ խորքը, որ ալրւում է:

Ճ ն ն դ ու կ ն ե Ր ը

(հրավառութեանը հայոց փոքրիկ պարիզեցիներին յատուկ մի չարաճճի օտարմունակ):

Օհ, հրաշալի է...

Փ ա մ ա ց ո յ ց ը

(Ե ա Ր ու Ն ա կ ե լ ո Վ)

Դա՛ն... դա՛ն... դա՛ն... Կէս գիշեր...

II

Հաղիւ ժամացոյցը զարկեց կէս գիշերուայ վերջին հարւածը, յանկարծ ամեն կողմից թնդացին զանգակները միանգամից: Ձիւնածածկ զանգակատներից արագ-արագ հնչում էին նրանք տանիքների բարձրութեան մէջ: Եւ կարծես միմիայն նրանց՝ տանիքների համար փոխում, փոփոխում էին իւրանց հնչիւնները՝ միացնելով, բարակ ձայները հաստ ձայների հետ. հեռանում, մօտենում ճոխ կամ օղի մէջ կորսւած հնչիւնով, որ գալիս է հողմի տւած ուղղութիւնից և կարծես միայն մի զանգակատնից, որ շուռ է գալիս օրպէս մի փարոս:

Ջ ա ն գ ա կ ն ե Ր ը

Բա՛մբ, բամբ... Ահա նա, ա՛յս է ծնունդ փորրիկ թագաւորը:

Ք ա մ ի ն

Վըզը... վըզը... Պինդ հնչեցէք, իմ բարի զանգակներ. ամբողջ ձայնով, դարձեալ աւելի պինդ: Ծնունդը այնտեղ է, նա գալիս է իմ չեւտեից... Զգո՞ւմ էք դուք դաւարափշի այս գեղեցիկ անուշահոտութիւնը, խնկի, անուշահոտ մոմի այս սքանչելի բուրումը, որ ես բերում եմ իմ թւերի վրայ...

Ջ ա ն գ ա կ ն եր

Դին, դան, դին... Դին, դան, դին... Ծնունդը, Ծնունդը:

Ք ա մ ի ն

Հապա, ծխնելուզներ, ի՞նչու էք դուք բերաններդ բաց մնացել... Երգեցէք Ծնունդը ինձ հետ միասին... Դէսք յառաջ տանիքներ, յառաջ կտուրներ:

Ծ խ ն ե լ ու զ ն եր

Իւի... իւի... Ծնունդը, Ծնունդը:

Կ ս ու ռ ն եր

Կրա... կրա... Ծնունդը, Ծնունդը:

Մ ի կ ղ մ ի ն դ ր

(չափազանց ոգեւորւած)

Ծնունդը, ծնուն... (Իր այս ուրախութեան միջոցին նա մի ոտիւն է գործում և ընկնում է փողոցը):

Զրլիկ:

Ճ ն ն ղ ու կ ն եր

Ի՞նչ գեղնապղինձ:

Ծ խ ն ե լ ու զ ր

Իսկ դուք, ճնճողուկներ, դուք ալեւս ոչինչ չէք ասում... Այժմ է հարկաւոր երգել:

Ճ ն ն ղ ու կ ն եր

Ծիւ, ծիւ, ծիւ... ճիւ, ճիւ... Ծնունդը, Ծնունդը:

Ծ խ ն ե լ ու զ ր

Բարձրացէք իմ թիկունքը, այն ժամանակ դուք լաւ կը տեսնէք:

Ճ Ն Ճ Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

(Ծխնելուգի վրայ կանգնած)

Շնորհակալութիւն, իմ ծերուկ... Ահ, այս
ինչ գեղեցիկ է, որչա՛փ սիրուն... բոլոր այս
կարմիր, կանաչ, կապուտ լոյսերը, որ պարում
են տանիքների վրայ...

Ծ խ Ն Ե լ Ո Ւ Ղ Ը

Իսկ այն գնացքը՝ խաղալիկներով, ժապա-
ւէններով, ծաղկով, շաքարեղէնով լի կողովնե-
րի դնացքը, Պարիզի ամբողջ ձմեռը որ անցնում
է՝ չըջապատւած ոսկեղէնով, արծաթեղէնով և
կենդանի գոյներով:

Ճ Ն Ճ Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

Ո՞վքեր են այն փոքրիկ մարդիկը, որ տա-
նում են կողովները: Մի՞թէ այս բոլորն էլ ծը-
նունդ թագաւորներ են:

Ծ խ Ն Ե լ Ո Ւ Ղ Ը

Ոչ: Դրանք կոբոլդներն են:

Ճ Ն Ճ Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

Ի՞նչպէս ասացիք... կո...

Ծ խ Ն Ե լ Ո Ւ Ղ Ը

Կոբոլդներ, այսինքն իւրաքանչիւր տան ըն-
տանի հոգիները, որ անաշնորհում են Ծննդեա-
նը դէպի բոլոր վառարանները, ուր փոքրիկ կո-
չիկներ կան, որ սպասում են:

Ճ Ն Ճ Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

Իսկ Ծնունդը, ո՞ր է նա:

ԾԽՆԵԼՈՒՂՐ

Նա բոլորից վերջինն է, ալն փոքրիկ խարտեաշը, իր անուշ աչքերով, իր ոսկեճաճանչ, ցիր ու ցան եղած մազերով և ցրտից կարմրած թշերով խարտեաշը... Նայեցէք նրան, ման գալիս հազիւ է դիպչում ձիւնին, առանց հետք անգամ թողնելու:

ՃՆՆՂՈՒԿՆԵՐԸ

Ռըչափ գեղեցիկ է, կարծես մի պատկեր լինի...

ԾԽՆԵԼՈՒՂՐ

Սսո՛ւ, լսեցէք...

III

Այդ միջոցին հնչեց մի զգօն և երիտասարդ ձայն՝ մարդարտաղարդ որպէս մի ծիծաղ մանկական. հնչեց նա բիւրեղեայ օդի մէջ, բիւրեղ, որ պատրաստում են երկնքի եթերքում ցուրտը և պայծառ լուսինը: Մանուկ թագաւորը իջել էր մի կտրի վրայ և այնտեղ յտնկայս՝ շրջապատւած իր փոքրիկ կողովներով, այսպէս էր խօսում իր ժողովրդին.

ԾՆՈՒՆՂՐ

Բարև ձեզ, տանիքներ: Բարև, իմ ծերուկ զանգակատներ: Գիշերը այնպէս պայծառ է, որ ես տեսնում եմ ձեզ բոլորիդ՝ սփռւած իմ շուրջըս այս մեծ իմ սիրած Պարիզում... Այո՛, իմ Պարիզ, ես քեզ սիրում եմ, որովհետև դու, որ ծաղրում ես ամեն մի բան, դու դեռ չես ծաղրել փոքրիկ Ծննդին, որովհետև դու նրան հա-

ւատում ես, դո՛ւ, որ ո՛չ մի բանի այլևս չես
հաւատում... Ուստի, տեսնո՞ւմ ես, ես ամեն տա-
րի էլ գալիս եմ: Երբէք ես չեմ վրիպել... Ես
եկել էի նոյն իսկ քո պաշարման ժամանակ, լի-
շո՞ւմ ես... Աւա՛ղ, շատ տխուր էր այն տարին:
Ո՛չ կրակ, ո՛չ լույս, վառարանները բոլորն էլ
սառած. ռումբերը, որ շչում, սուլում էին իմ
գլխիս վրայով, ծակում էին տանիքները, նետում,
տապալում ծխնելուղները... Եւ ապա այնչափ
երեխաներ, որ պարում էին, այլևս չըկային... Ես
խաղալիկներ ունէի այն տարին, նրանցով լի լի
կողովներ չետ տարալ... Բարեբախտաբար այս
տարի ոչինչ չիմնալ: Վաղօրօք ինձ իմացրել
էին, որ ես շատ կօշիկներ պիտի լցնեմ: Այդ
պատճառով ես խաղալիկներ եմ բերել հրաշալի,
բոլորն էլ ֆրանսիական...

Ճ Ե Ն Ղ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

Ծի՛ւ, ծի՛ւ... ճի՛ւ, ճի՛ւ... Կեցցէ՛ Ծնունդ:

Արագիւնների մի խումբ

(երկար եռանկիւնի կազմած անցնելով տակով)

Ուա, ուա՛... Կեցցէ՛ Ծնունդը:

Ք ա մ ի ն

(ձիւնը տակնուվրայ անելով)

Երգիր հապա Ծնունդը, երգիր դու ևս:

2 ի Ն Ե Ր

(հաս ցածր ձայնով)

Ես անկարող եմ երգել. բայց ես նրան խընկարկում եմ: Նայի՛ր, նուրբ փոշու պտույտները, որ ես չղում եմ գէպի կողովների շուրջը, ծածկում եմ փոքրիկ թագաւորի խարտեաշ մազերը... Զէ՞ որ մենք վաղուց ենք միմեանց ծանօթ... Խորհի՛ր, չէ՞ որ ես նրան աչնտեղ ծնելիս տեսալ, աչնտեղ՝ իր փոքրիկ ախոռում...

Քամին, Զանգակները եւ Ծխնելուզները

(բոլոր ոչմով միասին երգելով)

Ծնո՛ւնդը, Ծնո՛ւնդը. կեցցէ Ծնունդ:

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ Ր

Ո՛չ ալդշափ բարձր, իմ բարեկամներս, ո՛չ ալգպէս բարձր: Հարկաւոր չէ զարթեցնել ներքև գտնուող մեր մանուկ հասարակութեանը: Ախ, որչափ մեծ է աչն ուրախութիւնը, երբ նա ձեզ քնած ժամանակն է պատահում՝ առանց նրա մասին մտածելու... Այժմ, պ. պ. կոբուդներ, եկէ՛ք ինձ հետ միասին կտուրների վրայով բաժանումը սկսենք: Միայն ես վճռել եմ այս տարի մի բան փորձել: Բոլոր խաղալիկներից ամենագեղեցիկները՝ ոսկէ խամաշիկները, շաքարի մէջ աղանձած նշով լի ատլասի տոպրակները, կրուժեւաներով ծածկւած տիկիւնները, ես ցանկանում եմ, որ այս բոլորն էլ թափւի ամենա-

աղքատ կօշիկների, առանց կրակ վառարանների, ցուրտ մանսարդների մէջ. իսկ թաւշեայ գորգերով ծածկած, հարթ մորթիներով զարդարած տների մէջ մենք կը ձգենք բոլոր այս մի սուանոց *) խաղալիկները, որոնցից հետինի և սպիտակ փայտի հոտ է փչում:

Պ ա Ր Ի Ղ Ի Ն Ն Պ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

Հրաշալի, հրաշալի... Ա՛յ գեղեցիկ միտք:

Կ Ո Ր Ո Ւ Ղ Ն Ե Ր

Ներողութիւն, իմ փոքրիկ Ծնունդ: Այդ բոնոր սխտեմով աղքատները բախտաւոր կը լինեն: Եւ անշուշտ մի երեխայ, որ լաց է լինում, նա այլևս ոչ հարուստ է և ո'չ էլ աղքատ: Այդ լոկ մի երեխայ է, որ լաց է լինում և ո'չ մի բան այնչափ տխուր չէ...

Ծ Ն Ո Ւ Ն Պ

Թողէ՛ք. այդ ես տւելի լաւ գիտեմ, քան դուք... Աղքատները լափշտակած կը լինեն՝ ձեռք տալով այս բարդ խաղալիկներին, որոնք խառնութների ապակիների լետէը դարձած այնչափ հրապուրիչ են թւում նրանց... բայց ես գրպայեմ դալիս, որ փոքրիկ հարուստները նոյնչափ

*) Sou—5 սննսիս (սօսուոռայէս 2 կոպէկ):

գոհ կլլինեն և թելի ծայրին կապած մի թղթէ պատկերից և շարժող տիկիւններից: Ուրեմն ահա այսպէս վճռւած է: Այժմ դէպ յառաջ ընտասպեցէք: Այնչափ վառարաններ կա՞ն Պարիզում, իսկ գիշերն այնպէս կա՞րճ:

IV

Եւ իսկոյն ցրեցան փոքրիկ լոյսերը ամեն կողմ. կասես, տանիքների ձիւնի վրայ շարժեցին ծննդեան եղևնու բոլոր վառած ճղները: Ո՛չ մի ծխնելուզ չէր մոռացւած, պալատներից սկսած մինչև թշւառ, աղքատ տանիքները, որ կարծես յենւել էին միմեանց վրայ, որ ծանրութիւնից չըփչեն: Հատ չանցաւ, Պարիզի բոլոր տների վրան լուեցան բոժոժների ձայներ. բոլոր այն կախարդական, զանազան աղմուկները, որ շրջապատում են խաղալիկների խանութները. գառների մկկալը, տիկնիկների կակազելը, թմբուկները, ճրճրակները, փողերը, փոստի ձիերի սայլակները, սայլապանի մտրակի հարածները, քամաղացների թւաւոր անիւր: Այս բոլորն աղմկում, անհետանում, ոստոստում էր ծխնելուզների ամբողջ երկարութեամբ: Ուր երեխայ չըկար, Ծնունդը՝ կոբուլդներից առաջնորդւած, առանց սխալւելու թողնում, անցնում էր արագութեամբ: Բայց երբեմն, այն միջոցին երբ նա ձեռքերը բռնւած մօտենում էր ծխնելուզին, վերջինս իր սև բերանով շշնջում էր. «Նա մեռել է, ի զուր է... Տանը այլ եւս փոքրիկ կօշիկներ չըկան... Պահիր քո խաղալիկները, իմ փոքրիկ քաղաւոր: Մայրը կ'աւրասուի՝ նրանց տեսնելով»...

Այդպէս փոքրիկ լոյսերը երկար, շատ երկար թափառեցին: Յանկարծ մառախուղի միջից լուեցաւ մի աքաղաղի ձայն. լոյս օրւալ մի ճառագայթ՝ բացեց երկինքը և իսկոյն Ծննդի

ամբողջ կախարդանքը չքացաւ: Տանիքների տօնը վերջացաւ, այժմ սկսուում էր տներինը: Վառարաններում արած կրակի ծխի հետ միասին մի անուշ, զմայլեցուցիչ աղմուկ էր բարձրանում: Ուրախութեան աղաղակներ, սաստիկ քրքիջ, մանուկների ձայներ. այժմ էլ մանուկներն էին կոչում. «ԾՆՈՒՆՊՐ, ԾՆՈՒՆՊՐ, կեցցէ՛ ԾՆՈՒՆՊՐ».—մինչդեռ ամայի կտուրների վրայ արեգակը՝ ձմեռւայ գեղեցիկ, անբնական կարմիր արեգակը բարձրացել, գցել էր իր առաջին ճառագայթները, որոնք շողշողուն ձիւնի մէջ նմանում էին փոքրիկ թագաւորի կողովներից թափւած սնագաթերթերին, սաղափներին, ոոկէ ծոպերին:

Ժրմեւ.

Ս. Չխեանց

ՊԸ Ն Գ Ո Ւ Յ Տ

Անապատում կէս գիշերին՝
 Խաւար ա՛շնպէս սոսկալի,
 Կանգնած էր խեղճ պատանին՝
 Դէմքով տխուր, վշտալի.
 Նա կանգնած էր մոլորւած,
 Մենակ, անլոյս խաւարում,
 Հիւանդ, նիհար, յուսահատւած՝
 Եւ արտասուք աչքերում:
 Տանջւած էր նա, լողնած սաստիկ—
 Անապատը անծանօթ,
 Քաղցած, ծարաւ մերկ ու բոբիկ,
 Գիշերն խաւար ու ամպօտ:
 Քամին սառը հիւսիսից
 Մռնչում էր սաստիկագին,
 Եւ անխնայ, անկարեկից
 Սառցնում թշուառ պօնդխտին:
 Նա անկենդան—որպէս չորցած՝
 Դեղնած տերև աշնալին,

Ընկաւ գետին և վշտացած
Մըմնջում էր լալագին.

„Ո՛վ անգուլթ բախտ, մի՞թէ երկար,

„Պիտ հալածես թշւառիս.

„Հօրս, մօրս՝ մահին տւիր

„Օտարներին քոյրիկիս.

„Շքեղ գիւղը իմ հայրենի՝

„Կրակ, բոցին մատնեցիր.

„Ինձ էլ հեռո՛ւ, ոչ ընտանի

„Օտար աշխարհ նետեցիր:“

Ա.Աղրաբիկ

Ո Ր Ս Կ Ը Ն

Ե Ղ Ի Ն

I

Մեղիքներին երկրի մի անկիւնում, Ջրաբերդում, Թաւրառ գետից ոչ հեռու, անտառների մօտ, թաղնաձ կուչ եկած է Մաղաւուզ գիւղը։ Այդ գիւղի մի մասը գաղթել և Թարթառի միւս կողմին հիմնել է Տօնաւէն գիւղը. մնացած 70 տունն էլ բաժանել է երեք գիւղաբաժինների, որ գտնւում են գիւղի հանդերում, միմեանցից ոչ հեռու, այնպէս որ հին, մեծ գիւղի տեղը

մնացել է միայն 16 տուն։

Գիւղի մի կողմից ընկած է անտառը, իսկ շուրջը սարերով է պատած. սարերից ամենից շատ մօտեցել են գիւղին Փանի-Խուրն և Բաւա-Խուրը, որի գագաթին գտնւում է յայտնի Սուլու-Քաւ ժայռը, որ շատ անգամ ծածկւած է լինում ամպերի մէջ։ Բաւա-Խուրի ժայռերից է զուրս գալի այն վճիտ ագգբիւրը, որ իր յստակ, բիւրեղանման, պաղ ու առողջարար ջրով ամառ-ձմեռ պահում է մաղաւուզեցիներին։

Գիւղի տները շինւած են առանց կարգի, ով ինչպէս ուզեցել է. կանոնաւոր փողոցներ չըկան։

Գիւղացիները պարապում են երկրագործութեամբ և անասնապահութեամբ: Բայց նրանց մէջ կան և շատ քաջ ու հմուտ որսկաններ, որոնք՝ գործից ազատ ժամանակը՝ որսորդութեամբ են պարապում իրանց անտառներում: Որսն էլ բաւական առատ է. բախրան (եղջերու), կիտարը (եղնիկ), քոչը (ֆարայծ), կեռաքէթը (այծեամ), վարազը, արջը, աղւեսը, դալան և այլն սովորական բաներ են: Ջէյրան էլ է պատահում, միայն գիւղից ցած, դաշտավայրում: Թռչուններից մեծ քանակութեամբ կան միրհաւ (փասեան), կաքաւ, սալամնը և այլն:

Գիւղի ծայրում գտնւող մի խրճիթում ապրում էր ծերունի որսկան Եղիմ, իր փոքրիկ Մոսի թոռան հետ:

— Պապէ... հէ՛ պապէ!.. մի անգամ երեկոյեան, դժուարութեամբ ձայն տալով, կանչեց փոքրիկ Մոսին:

— Հիմա բախրաները իրանց ճուտերի հետ են լինում, պապէ:

— Ճուտերի հետ են, Մոսի՛, — պատասխանեց Եղի-ապերը, տրեխները կարկատելով:

— Պապէ, ինձ համար մի բախրի ճուտ կրբո՞ւնե՞ս, հա...

— Սպասիր, պապը քըմատաղ, սպասիր, կրբո՞ւնեմ. հիմա բոռը խռիկ է տւել որսը գէպի սարերի գլուխը, — յետոյ կրբո՞ւնեմ:

Երեխան ոչինչ չըպատասխանեց, միայն ծանր հառաչեց: Մոսին կրլինէր մօտ վեց տարեկան և երկու ամիս էր, որ հիւանդ պառկած էր: Երեխան գարնանը, հալոցի ժամանակ, մրսել էր և չէր առողջանում: Նրա թուխ գէմքը գունատւել էր, աչքերը լայնացել էին, իսկ քիթը սրւել էր: Եղի-ապերը տեսնում էր, որ թոռնիկը հալւում է ոչ թէ օրերով, այլ ժամերով, բայց չըղիտէր, թէ ի՞նչպէս օգնէ: Մի ինչ որ խոտ կամ սգնու ծաղիկ էր եփում և ջուրը խմացնում, բայց ոչինչ չէր օգնում: Երեխան համարեա ոչինչ չէր ուտում: Մի քիչ ծամում էր չոր հացից ու թողնում: Ժամանակ-ժամանակ

պապը փիփերթ էր եփում, բայց երեխան չէր էլ ուզում նայել նրա վրայ:

—Տես, ինչ է ուզում երեխան, է. բախրի ճուտ... մտածում էր ծեր Եղի-ապերը շարունակելով ձեռքի գործը:

—Ի՞նչպէս անեմ, որ մէկը բռնեմ...

Եղի--ապերը կըլինէր մօտ 70 տարեկան. մաղերը սպիտակած, մէջքից կուացած, նիւալ, երկար ձեռքերով: Մատենքը հազիւ էին ծալուում, կարծես ծառի ճղներ լինէին: Բայց դեռ լաւ էր մանգալիս և երբեմն դեռ որս էլ էր անում: Միայն աչքերից էր մի փոքր թուլացել. այդ պատճառով շատ անգամ նստում էր տանը ան ժամանակ, երբ միւս որսկանները անտառումն էին լինում:

Փամանակ էր, որ ծերունին տանը նստէր, հանգիստ ապրեր, բայց ոչ ոք չունէր, դեռ թոռնիկի մասին էլ պիտի հոշ տանէր: Խեղճ Մոսու ծնողները մեռել էին խուլերից, պառաւ պապն էր պահպանում, մեծացնում թոռնիկին, որ հիմա, դժբախտաբար հիւանդ սլուկած էր: Եղի-ապերը շատ էր դարդ անում...

II

Յունիսի վերջն էր: Տներում մնացել էին միայն ծերերն ու փոքրիկ երեխաները. մնացած մալղիկ դաշտերում աշխատում էին: Եղի-ապերը հրացանը սարքում էր:

—Երևում է, Եղի-ապերը ուզում է որսի գնալ,—ասում էին կին-արմատները:

Ճիշտ որ Եղի-ապերը հրացանը կուռը ձկած՝ դուրս եկաւ իր խճիթից և ճանապարհէնց գէպի ծմակ: Նա հազել էր նոր կարկատած տրեխները, մի քանի հաց էլ զրել էր ուտելը ձգած գոգու (կիսաւրի կիսել) ց շինած պարկ) մէջ և մի քանի օրով զնում էր անտառ.

—Դէ՛, Մոսի, քրմատաղ, լաւացիր: Քեզ կըխնամէ Մա-րի-աքերը, իսկ ես զնում եմ բախրի ճուտի...

—Բերելու ես ճուտը, թէ ոչ, պապէ՛:

— Կըբերեմ, պատասխանեց.

— Դեղինը կըբերես:

— Դեղինը...

— Դէ. ես կըսպասեմ քեզ, էնպէս մըրա, պապէ-ջան, որ հրացանդ չըխլաթի, և տրաքացնելու ժամանակ լաւ նշան արա՛... Ա՛յ, տես ի՛նչպէս պիտի կանչեմ,— «ա՛ գիղի-գիղի. ա՛ գիղի-գիղի»...

Նղի-ապերը զեռ մի քանի օր առաջ էր մտադիր ուրի գնալ. բայց չէր կարելի երեխին մենակ թողնել. հիմա հիւանդը մի քիչ գէպի լաւն էր զնում, և ծերունին ուզում էր բախտը փորձել, քանի որ պառաւ Մաքի-աքերն էլ պիտի պահանջէր երեխին:

Նղի-ապերը համարում էր թէ ծմակը իր տունն է. շատ լաւ էր ճանաչում ճանապարհներն ու կաճանները, աղբիւրներն ու որսատեղերը: Գիտէր, թէ որտեղ ո՞ր աղբիւրների վրայ է գալիս ջուր խմելու. ո՞ր աղուտներում, երբ ես նրանք «ԵՅՐ ԱՆՈՒՄ»:

Նւ ի՛նչպէս չիմանար, քանի որ իր ամբողջ կեանքը անց էր կացրել իր հայրենի ծմակներում: Յունիսին ծմակի շատ լաւ ժամանակն է լինում: Ծառերի տակը զարդարեա՛ծ էր գոյնզգոյն ծաղիկներով, օդը կշտացել էր անուշաբուր խոտերի սքանչելի հոտով, իսկ երկնքից նայում էր ամառեայ գեղածի՛ծաղ արեգակը, որ իր պայծառ լուսով շողաթաթախ էր անում անտառը, խոտը, կարկաչահոս առուակը. լեռները... Ա՛յո՛, սքանչելի էր ամեն բան, և Նղի-ապերը շատ անգամ էր կանգ առնում, որ շունչ քաշէ և շուրջը մի լաւ նայէ, որ կշտանայ: Ա՛յն կաճանը, որ նա անցնում էր, քարերի արանքներով կեռումեռ բարձրանում էր գէպի սարի զլուխը: Զատ վիթխարի հինաւուրց ծառեր ընկած էին գէս ու գէն, իսկ ճանապարհի մօտ կալին մատղաշ կիչի ու նապկի ծառեր, և լորենիները կանաչ վրանի նման տարածել էին իրանց ճիւղերը: Տեղ-տեղ պատահում էին քիսկի ծառեր, որ գէս ու գէն տարածել էին

իրանց թաթաձև տերեւները: Մի բարձր տեղից ահագին տեսարան էր բացւում, մի կողմից դէպի Մաղաւուզ գիւղը, իսկ միւս կողմից դէպի վիթխարի լեռները, այն է՝ դէպի Մուար, Քաչալ-սաւր և դէպի Մսիս-ղաւը:

Փոքրիկ ու աղքատիկ գիւղը թագնել էր անտառի բերանում, իրճիթները հազիւ էին երևում: Եղի-ապերը, աչքերը ձեռքով պաշտպանելով արևի ճառագայթներից, երկար նայում էր դէպի գիւղը և մտածում թռնիկի մասին: Յետոյ նայեց դէպի սարերը և ան քաշեց, որ ծերութեան պատճառով այլևս չի կարողանում ջահել սրականների նման բարձրանալ այդ սարերը՝ սրոնելու: Ճանապարհը շարունակելով, Եղի-ապերը հասաւ Սերկելլասէռ, որ այդ սարերի կրտսեր եղբայրն է. այստեղից երևում է Երից—Մանկանց վանքը:—Այ իրե՛մ—Մանկունք, օ Ս. Մուար, օ Մսիսա-ղաւ, դուք իմ մին ու ճար թռնիկին լաւութիւն տաք և մի որս հասցնէք նրա բախտին,—երեսը խաչակնքելով, ասաց ծերունին և այստեղից սկսեց արդէն աչք ածել որսի: Անտառում աճել էին բոխի, կաղնի, հացի, քեղոճի, նոյնիսկ հսկառիկի ծառերը, որոնք իրանց ճիւղերով հիւսել էին միմեանց հետ և կամար կաղմել անցորդի վրայով, որի միջով տեղ-տեղ միայն արեգակի ճառագայթները թափանցում և այրում էին գեղնաւուն մամուռը:

Մի քանի ժամ շարունակ թափառում էր ծերունի որսկանը, ուշադրութեամբ նայում էր թէ տեսնէ, որեւէ բանի հետք կ'այ, թէ ոչ. բախրան սլոգերով չի կոտորտել արգօք ծառի ճիւղերը, մամուռի վրայ զրոշմամբ չէ նրա հետքը կամ խոտը չի արածած:

Սկսեց մթնաթուել: Ծերունին յողնածութիւն զգաց: Պէտք էր մտածել գիշերելու մասին: Երևի ուրիշ որսկաններ խրտեցրել են, մտածում էր Եղի-ապերը: Բայց ահա մի շրկաց լսեց: Եղի-ապերը մէջքը դէմ տւեց կաղնու բնին և սկսեց սպասել:

Դա բախրա էր, մեծ եղջիւրներով մի գեղեցիկ, իսկական

բախրա, ամենաազնիւր անտառալին կենդանիներէց: Ահա նա պոզերը դրած մէջքին՝ ուշադրութեամբ լսում և հոտոտում է օդը, որ կայծակի արագութեամբ անհետանայ: Եղի-ապերը տեսնում էր բախրին, բայց նա շատ էր հեռու, գնդակը չէր հասնիլ: Բայց և այնպէս նա վճռեց փորձել. հրացանը տրաքեց, և բախրան նետի նման սլացաւ. գնդակը չէր դիպել:

— Է՛հ, թո՛ղ գնայ մանգայ, երեկոյեան խօսում էր ինքն իրան Եղի-ապերը, որ Չալաղան-Իւզբաշու ալդու տեղը մի ծառի տակ նստած՝ չորցած հացը փափկացնելու համար՝ տաքացնում էր կրակի վրայ, որ ուտի. — դա ինձ պէտք չէ, Մոսիմ ճուտ է ուզել:

III

Եղի-ապերը երեք օր թափառեց անտառում, բայց ոչինչ չէր պատահում. նա համարեա ուժասպառ էր եղել, բայց չէր վճռում դարդակ ձեռնով տուն գալ: Այդ երեք օրւայ ընթացքում ծերունին միայն մի թրբրդի ցախաւել էր կապել՝ կալը աւելու համար և այցելել էր քարայրն ում դրած իր մի քանի փեթակները:

Երրորդ գիշերն էր, որ ալւոր որսկանը գիշերում էր անտառում, կրակի առաջ, բայց նա երազում էլ չէր տեսնում «դեղին նուսիմ», որի մասին խնդրել էր Մոսիմ: Խեղճ ծերունուն երազում թւում էր, թէ մարդ է կենում (դարանաւուս է լինում), հրացանը ուղղում է, բայց բախրան քթի առաջից ամեն անգամ փախչում էր, թողնում նրա վիզը ծուռ: Յոյսը կտրելով ամեն տեղից, ծերունի որսկանը քայլերն ուղղեց դէպի Բըխր-Պառակ և միայն չորրորդ օրը, երբ բոլորովին ուժասպառւել էր, նա պատահաբար նկատեց մի բախրակովի և իր ճուտի հետքերը: Դա մի սրունը պարան տեղ էր: Նա դտաւ նրանց գիշերած տեղը, ապա և կճղակների հետքը:

— Բախրակով է իր հորթուկի հետ, մտածեց Եղի-ապերը, նկատելով մեծ ու փոքր կճղակների հետքերը. — Այսօր առաւօտեան այստեղ են եղել...

Մի շատ տաք օր էր: Արեգակը անխնայ այրում էր: Եղի-ապերը հագիւ էր կարողանում քարշ տալ ոտները: Բայց ահա մի ծանօթ չրթոց ու շխշիկոց... Եղի-ապօր ակսնջում դեռ ձայն են տալիս թռունիկի խօսքերը. «պապէ, ինձ համար մի բախրի ճուտ բռնիր, դեղինը լինի»: Որսկանք ծառի ետեւից մի թեթեւ շւացրեց, որ բախրան կանգնի: Ահա մայրը... դա մի դեղեցիկ բախրակով էր: Նա զողողալով նայում էր Եղի-ապօր վրայ: Մի խումբ միջատներ, բզզալով, պտույտ էին տալիս բախրակովի վրայ:

—Ո՛հ, դու ինձ չես խաբիլ, մտածում էր Եղի-ապերը, դուրս դալով իր մաքաղ կացած տեղից:

Բախրակովը վաղուց առել էր որսկանի հոտը, բայց համարձակ հետևում էր նրա ամեն մի շարժմանը:

—Մայրը պաշտպանում է իր ճուտին, մտածում է Եղի-ապերը, աւելի և աւելի մօտ սողալով.

Երբ ծերունին ուզում էր հրացանը ուղղել դէպի բախրան, սա ղգուշութեամբ մի քանի քայլ փախաւ, հեռացաւ և էլի կանգ առաւ: Եղի-ապերը նորից սկսեց մօտ սողալ, նորից սկսեց զաղտնադողի մօտենալ, և բախրան կրկին հեռացաւ, հէնց որ նա ուզեց հրացանն արձակել:

—Զի ուզում հեռանալ հորթուկից, — մտածում էր Եղի-ապերը, մի քանի ժամ շարունակ համբերութեամբ հետամուտ լինելով բախրին:

Մարդու և կենդանու մէջ այդ կռիւը շարունակեց մինչև երեկոյ: Աղնիւ կենդանին տասն անգամ իր կեանքը վտանգի ենթարկեց, աշխատելով պաշտպանել իր թագնւած ձագին: Ծերունի Եղի-ապերը թէ չարանում և թէ զարմանում էր իր զոհի համարձակութեան վրայ: Զէ որ միւսնոյն է, բախրան չէր կարող փախչել նրանից...

Քանի՜ անգամ է նա սպանել այնպիսի անձնազոհ բախրակների: Ծերունին լանկարծ նստեց: Մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրայ, ճապկու տակ, կանգնած էր այն դեղին

բախրաճուտը, որին ահա երեք օր որոնում էր նա: Դա մի գեղանի արարած էր, ընդամենը մի քանի շաբաթական, գեղին աղւամագով և բարակ ոտներով: Գեղեցիկ գլխիկը յետ ձգած՝ նա առաջ էր մեկնում իր բարակ պարանոցը, երբ ուզում էր բռնել մի աւելի բարձր ճիւղից: Որսկանը շունչը իրան քաշեց, հրացանի կայծհասն էլ քցեց վերի ոտքը և նշան արաւ փոքրիկ, անպաշտպան կենդանու գլխին...

Էլի մի ակնթարթ, և մատղաշ բախրիկը կրկնուէր խոտի վրայով, մահւան աղիողորմ բառաչոցով, բայց հէնց այդ ակնթարթում ծերունի որսկանը լիշեց, թէ որպիսի հերոսութեամբ էր պաշտպանում մայրը իր հորթիկին... կարծես ծերունի Եղի-ապօր սիրտը շուռ եկաւ, և նա իջեցրեց հրացանը: Բախրիկը առաջւայ նման քայլում էր թփի մօտ, տեւրենքից պոկելով և ականջ դնելով ամենափոքր խշխշոցին անգամ: Եղի-ապերը կրկին բարձրացաւ և աղաղակեց— «ուհււ», — փոքրիկ կենդանին կայծազի արագութեամբ ծածկեց շամբերի մէջ:

— Տէս, ինչ արագավազն է... ասաց ծերունին, մտախոհ ժպտալով:— Հէնց այդ էր, որ տեսաւ. նետի պէս սլացաւ... — Այդ վազանը դեռ պէտք է մեծանայ: Տէս, ինչպէս ժիր է:

Ծերունին՝ երկար կանգնած միւկնոյն տեղը՝ ժպտում էր, լիշելով վազան բախրիկին:

Միւս օրը Եղի-ապերը Ծարաւաջրի մօտով և ճափած— չարքով վերադարձաւ տուն:

— Պապէ, ինձ համար բախրի ճուտ չբերի՞ր, հարցրեց Մոսիմ, որ անհամբերութեամբ սպասում էր իր ալևոր պապին:

— Զէ, պապը քրմատաղ, — բայց մինը տեսայ...

— Դեղին էր.

— Ինքը դեղին էր, իսկ գունչը՝ սև, կանգնած էր թփի տակ և տերեւներ էր պոկում... նշան գրի...

— Զրդիպաւ:

— Զէ, ա՛ Մոս, մատղաշ կենդանուն ափսոսացի... մօրը

խղճացի... Հէնց որ «ու հա՛ւ» արի, տւին շամբին. էլ չըտեսայ: Փախաւ չարածճին...

Այլոր պապը երկար պատմում էր թռռնիկին, թէ ինչպէս երեք օր շարունակ ծմակում որոնում էր բախրի ճուտին և ինչպէս սա փախաւ իրանից: Երեխան ուրախ լսում էր պապի պատմածը և ծիծաղում:

— Բայց քեզ համար լաւ հաղարճ եմ բերել, ա՛ Մոս, — աւելացրեց Եղի-ապերը, վերջացնելով իր պատմութիւնը: — Մոս չըկար, ժամանակը անցել է:

— Ապա կծոխուր չե՞ս բերել, պապէ:

— Կծոխուրի ժամանակը չի, դեռ խակ է:

Մանուկը ախորժակով կերաւ թխաշ հաղարճից և քնելուց առաջ մի քանի անգամ հարցրեց պապին.

— Ասում ես— փախաւ էլի ճուտը:

— Փախաւ, Մոսի-ջան...

— Դե՞ղին էր.

— Ամբողջովին դեղին էր, միայն դունչն էր սև, մէկ էլ կճղակները:

Մանուկը Հէնց այդպէս էլ քնով անցաւ և ամբողջ գիշերն երազում տեսնում էր, մատղաշ դեղին բախրիկին, որ մօր հետ ուրախ ման էր գալիս ծմակում: Գերունին նույնպէս քնել էր և քնած տեղը ժպտում էր: Պապն ու իր փոքրիկ թոռը ուրախ էին, որ բախրիկովը չէր գրկւել իր սիրուն բալիկից, և Մոսին քնած տեղը երբեմն ասում էր. «գիղի—գիղի... գիղի—գիղի»...

Ջ. Տ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

(Աճառի բանաստեղծութիւն)

Գեղեցիկ էր Աստղիկ զիցուհու Քարքէ լերան ստորոտում ունեցած անձաւը, բայց աւելի անսման ու հրապուրիչ էր զիցուհու պարտէզը, ուր ամեն օր երկնային կոյսը գնում էր զրօսնելու, շրջապատւած իր գեղափթիթ նաժիշտներով: Մարմարէ շատուանի ջինջ ջուրը ցօղում էր անհամար ծաղիկներին, որոնց հաւաքել էր մանկամարդ զիցուհին գեղեցիկ աշխարհի բոլոր կողմերից:

Արեգակի առաջին ճառագայթների հետ կոյսն լիջնում էր այն մշտադալար ծառուղիների միջից, որոնց աջ և ձախ կողմերում բացւում ու բուրում էին վարդն ու մանուշակը, բալասանն ու սապրամը և յասմիկն ու յափրուկը. դեռափթիթ զիցուհին այդ ամենը տեսնելով լիջնում էր Արամազդին, որ իր անքննելի դօրութեամբ լցրել էր աշխարհը հաղարաւոր հրաշալիքներով...

Գիցուհին, մի օր սովորականի նման անցնում էր սօսիների գեղեցիկ ծառուղիով, երբ յանկարծ դարձաւ իր նաժիշտներից դէպի գեռատի Նեկտարն ու ասաց.

— «Տէս, կոյս, միայն քո աչերը չեն, որ այնքան խարտեաշ և գեղեցիկ են, նրանց նման փալլում է նաև այն մանուշակը: Ապա դառնալով դէպի նազելի Ամասֆէրան, զիցու-

Հին շարունակեց: Իսկ այն նորաբաց վարդը նման է քո շըրթունքներին, իմ գեղեցիկ Ամասֆէրա, վարդ և կոյսի շրթունք — երկուսն էլ ստեղծւած են սիրոյ համար»:

* *

Գարնանային զով օրերից մէկն էր, երբ դիցուհին թողնելով իր գեղեցիկ անձաւը, հեռացաւ դէպի Անահիտի ապարանքը. նրա ուրախ և անհող նաժիշտները սուլորականի նման իջան պստէզ և Նրգեցին մշտադալար սիրոյ անձման երգը:

Բայց ուրախ չէին Նեկտարն ու Ամասֆէրան. նրանք առանձնացան դալարախիտ ծառերի սուերների մէջ և ոչ ոք չէր և ոչ էլ նրա հեշտալուր երգերն զրաւեցին նրանց սմայացած սրտերը:

Օրը մթնեց, երեկոյեան, արեւի ճառագայթները ոսկէ շողերով ներկեցին դալար բոյսերի և դարեւոր մայրիների մէջ թաղւած անձսուր... բայց նրա գեղածիծաղ շողերը ընկնելով մեծ ծառուղու վրայ՝ չըգտան այնտեղ գեղեցիկ վարդն ու խարտեաշ մանուշակը... նրանք ալիւս չըկային: Բայց թէ ով էր քաղել դիցուհու անդրանիկ ծաղիկները, կամ ուր էին նրանք — ոչ բք չըգիտէր...

* *

— «Ո՛ր, կուսանք, ուր են իմ սիրած ծաղիկները, դառնալով իր նաժիշտները բարձրաձայն գոչեց դիցուհին, երբ անցնելով սօսիների ծառուղու մօտից՝ չըտեսաւ իր սիրած վարդն ու մանուշակը:

Դիցուհին հրամայեց որոնել նրանց, և նա՛ ով առաջինը կըրերէ իշան գեռափթիթ ծաղիկները, կ'արժանանայ հայոց աշխարհի ամենագեղեցիկ դիւցազնի սիրոյն:

Թափանցիկ և նուրբ շղարշների շշնչելով նաժիշտները վազեցին որոնելու դիցուհու սիրելի ծաղիկները... բայց ով վարմանք, շատ չանցած՝ մօտեցաւ նրան Էլէօնորա լաւերժահարսը, որ իր ձիւնափայլ շղարշի գոգով բերում էր դեղնած ու չորացած ծաղիկները: Նրանց անկարելի էր ճանաչել.

վարդի զեղեցիկ թերթերը չորացել և զեղնել էին, իսկ մանուշակն այնպէս էր կուչ եկել, որ հաղիւ կարելի էր ճանաչել:

— «Ո՞վ քաղեց ձեզ և ի՞նչի համար, իմ սիրուն ծաղիկներ, հարցրեց կարեկցելով մատաղ զիցուհին:

— «Նեկտարն ինձ քաղեց. շշնջաց նազած ձայնով մանուշակը»:

— «Իսկ ինձ, զիցուհի, քո նազելի Ամասփէրան, շարունակեց չորացած վարդը: Քաղեցին և դէն ձգեցին մեզ վայրի բոյսերի և մացառների մէջ»:

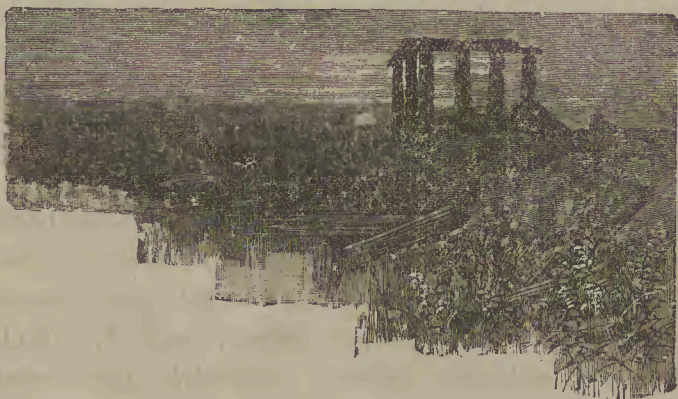
— «Հասկացայ», խորհրդաւոր կերպով արտասանեց սիրոյ կոյսը և դառնալով դէպի վարդը՝ շարունակեց — «Քո ցօղունը կը պատեմ փշերով, թող այդ քնքոյշ ձեռքերը չըմօտենան քեզ. դու հրապուրէ նրանց քո տեսքով և վիրաւորէ՝ երբ կըմօտենան քեզ քաղելու համար... Իսկ քեզ, իմ անմեղ մանուշակ, ինչպէս պաշտպանեմ ես»:

— «Ինձ ոչ ոք չէր տեսնում, զիցուհի, երբ ես ընկած էի մացառների մէջ, ինձ համար ընտրիր այն անշուք վայրը, այնտեղ ես կը խոնարհեցնեմ իմ գլուխը և անտես կըմնամ մարդկանց աչքերից»:

— «Թող այդպէս լինի, ասաց վշտացած զիցուհին և տխուր ու տրտում հեռացաւ չորացած ծաղիկների մօտից:

Այդ օրւանից վարդի ցօղունը ծածկւեցաւ փշերով, իսկ սիրուն մանուշակը թաղւեցաւ բոյսերի և մացառների մէջ...

ՊԵՏ. ՄՈՃՈՌԵՍՆՅ

Մ Ա Ն Ո Ւ Ն

Ես լալ կ'ուզէի... միտքս կրսլանար
Գէպի մանկութեան աշխարհն անմեկին.
Ես լալ կ'ուզէի... դու քովս անցար,
Ե՛ւ թախիծ, և՛ թոյն կորան լիովին:

Ես լալ կ'ուզէի... կ'ուզէի մոռնալ
Հայեացքդ անուշ և լուռ արտասուիլ,
Սակայն ժպտով մը վիշտն ան, արցունքն ան
Դու տապալեցիր... Չէ՞ պէտք է ցրել...

Ի՛, թնչ, յաւիտեան պիտի արտասուօք
Այրիլ և՛ հոգին, և՛ սիրտն անգէն,
Եւ անփութ չ'ըլլալ և բախտն անողօք
Չմոռանալ պահ մը, չ'ազատիլ ցաւէն.

Չէ, չէ, ո՛վ մանուկ, ես քեզ սիրել եմ
Այդ անհոգ, անփութ ժպիտիդ համար,

Չէ, չէ, ո՞վ մանուկ, ես քեզ պաշտել եմ,
 Որ դու կըծաղըրիս բախտն անարդար.

Պէտք չէ, որ ընկճւիս... ծիծաղէ՛ աղատ,
 Թո՛ղ վիշտը ծաղրով, ծանակով մեռնի,
 Քեզ միայն ուրախ կեանքն է հարադատ,
 Եւ մահը միայն ժպիտդ կ'առնի:

Ես ա՛յլ քեզ պէս եմ. զայդ մի՛ հարցներ,
 Ինչի՞դ պէտքն է ուրիշ հոգին,
 Ա՛հ, ցաւեր նիւթել ես քեզ չեմ ուզեր,
 Եւ վիշտն ալ չի գալ քո անմեղ զէմքին:

ՕՐ. ՍԱԹԻՆԻԿ ՓՈՅՆԱՇՄԱՆ

Մ Ա Յ Ր Ը

(Վիկտոր Զիլգոյից)

Արդեօք ունիք մայր: Գիտէ՞ք ինչ է նշանակում լինել թշուառ, թույլ, խրդճուկ, անտէր երեխայ, և զգալ, թէ ձեզ մօտ և ամենայն տեղ ձեզ հետ կայ մի կին, որ գնում է՝ երբ դուք էք գնում, կանգ է առնում՝ երբ դուք էք կանգ առնում, ժպտում է՝ երբ դուք լալիս էք: Կի՛ն... օ, ոչ, նա աւելի շուտ հրեշտակ է: Նա ձեզ սովորեցնում է խօսել, ծիծաղել և սիրել: Նա տաքացնում է ձեր մատները իր ձեռքերի մէջ, ձեր մարմինը իր ծնկների վրայ, ձեր հոգին իր սրտի մէջ: Նա ձեզ տալիս է իր կաթը՝ երբ դուք փոքր էք, իր հացը՝ երբ դուք մեծանում էք, և իր հոգին՝ երբ դուք այդ ցանկանաք: Հրեշտակ է նա, որին դուք ասում էք «մայրի՛կ», և որ ձեզ պատասխանում է «գաւա՛կս» մի աջնալիսի քաղցրահամբոյր, սիրալիր ձայնով, որ այդ մի խօսքը կատարեալ հաճոյք է պատճառում Աստծուն: .

Ես էլ ունէի մի աջնալիսի մայր: Նա մի թշուառ կի՛ն էր, որ հրապարակներում երգելով՝ չարքաշ կեանք էր վարում, որորմութիւն էր հաւաքում: Ես ուղեկցում էի նրան: Մեզ շրպտում էին մի քանի սև զրամներ: Նրա երգերից մէկը, որ նա երգում էր առանց իմաստը հասկանալու, իր մէջ պարունակում էր մի քանի վիրաւորական խօսքեր, նոյն քաղաքի

մի Հարուստ անձնաւորութեան Հասցէին ուղղւած: Ամբօխը կանգնած էր և ծիծաղում էր: Այդ իսկ ընկերներն մօտովն անցնում էր իշխանը. նա ուշադրութեամբ լսում էր երգի խօսքերը, նայեց մօրս և ասաց իր Հետ եկող մարդուն.

— Կախեցէք այս կնոջը:

Մօրս իսկոյնէն իսկ կալանաւորեցին: Նա լուռ գրկեց ինձ, նրա արցունքի խոշոր կաթիլներն ընկան ճակատիս վրայ. ապա նա վերցրեց իր ունեցած «Խաչելութեան պատկերը» և թոյլ տւեց իրան կապել, կապկապել: Մինչև այժմ էլ կրկին աչքիս առաջն է այդ պատկերը: Իմ անունը մեծ-մեծ տառերով փորագրւած է նրա վրայ սուր դանակի բերանով: Այն ժամանակ ես վեց տարեկան էի: Անշարժ, սպառնալի, սպանալի նման ես նայում էի թէ ինչպէս կապկապում էին իմ մալիկին, վշտիցս անկարող լինելով խօսել, լալ և աղաղակել: Ամբօխը նոյնպէս լուռ էր:

Իշխանի մօտ մի աղջիկ կար, որ գնում էր նրա Հետ: Նա անշուշտ նրա դուստրն էր: Մօրս ողբալի դրութիւնը տեսնելով՝ նրա սիրտը կարեկցութեամբ լցւեց: Խեղճ աղջիկը ծընկալեց ընկալ իշխանի առաջ և այնպէս լալիս էր ու աղաղակում, որ վերջապէս Հասաւ իր նպատակին, այն է մալիկիս կեանքը փրկել կարողացաւ սոսկալի բախտից: Երբ մայրս արդէն ազատ էր, վերցրեց իր «Խաչելութեան պատկերը» տւեց այն աղջկան և ասաց:

— Օրինդդ, պահեցէք այս պատկերը. նա ձեզ քախտաւորութիւն կրբերի:

Մի քանի տարուց յետոյ մայրս վախճանեց. ժամանակով ես բաւական Հարստացայ. բայց ես չեմ մոռացել և շատ լալիչում եմ այդ աղջկան, այդ Հրեշտակ, մօրս կեանքը փրկող բարեսիրտ աղջկան: Ա՛յ գիտէ, գուցէ նա անբախտ է այժմ և կարօտ իմ օգնութեան:

Երբ ես գնում եմ որևէ քաղաք գործի կամ թէ գրութիւններու՝ միշտ հարց ու փորձ եմ անում նրա մասին այնտեղի ոստիկաններէց, պատմում եմ նրանց իմ պատմութիւնը, ասելով որ առանց մի բոպէ, մի վալրկեան իսկ դանդաղելու պատրաստ եմ տասը հազար ֆռանկ տալ այն մարդուն, որ կըզլտնէ իմ մօրս ազատարար հրեշտակին:

Ես յօլս ունիմ նրան գտնել, եթէ միայն նա չէ մեռած:

Դ. ԲԱՐՈՒՐԵՅՆՅ

ձանապարհորդներ եւ բաղցած գալիւր

ՎԱՀԱՆԸ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄԸ

(ՀԷՆՂԷԼ ԵՒ ԳՐԷՏԼԻ)

(Վ Ե Ր Չ *)

Պախարդը վերջ է վերջոյ յոգնեց
Համբերելուց:

— Մարիամ, կանչեց աղջկանը:

— Ի՞նչ է, մեծ մայր:

— Գնա ջուր բեր, յետոյ Հնոցը վա-
ռիւր, իսկ ես գնամ խմորը շաղախեմ:

Խեղացի Մարիամը Հասկացաւ բանն
ինչումն է և գործի կսլչելով, մի ան-

գամ ևս տրտնջաց ու դառն լաց եղաւ:

«Խեղճ եղբայր. դու մինչև անգամ չըզիտես թէ ինչ է
անելու քեզ չար կախարդը: Ա՛խ խեղճ. դու անբախտ ես, ան-
բախտ: Երանի չէր որ մեզ անտառում գալլերն ուտէին, գոնէ

*) Տես Աղբիւր № 11.

մենք միասին կըմեռնէինք, թէ չէ այստեղ ընկնելու ենք առանձին առանձին չար կախարդի ատամների տակ»:

Երբ Հնոցը վառոււմ էր, կախարդը Հրամայեց Մարիամին մտնել մէջը:

— Մտի՛ր մէջը, տսաց նրան, և տես բաւական է արդեօք տաքութիւնը:

Իսկ Մարիամը իրան յիմար ձեւացնելով ասաց.

— Ախր ինչպէս նրա մէջ մտնեմ, մեծ մայր, չէ որ ես չեմ կարող:

— Ի՞նչպէս չես կարող. մտիր և ուրիշ ոչինչ:

— Ճշմարիտ եմ ասում, մեծ մայր, չեմ կարող:

— Այ՛ դու յիմար, բացականչեց կախարդը— այ ինձ նայիր, թէ ոնց պիտի մտնել:

Եւ կախարդը այս խօսքերը ասելով՝ ժողովեց շորերը և զլուխը տարաւ բորբոքած Հնոցը: Իսկոյն Մարիան անսպասելի կերպով Հրեց նրան ու պառաւր երեսի վրայ ընկաւ կրակի մէջ: Նա յուսահատուած աղիողորմ ձայնով կանչում էր.

— Սպասի, սպասի, աղջիկս, դու ինձ հըր ես Հրում:

— Այնտեղ, մեծ մայր, որտեղ ինքդ մտար:

— Ա՛յ, վա՛յ, վա՛յ— կանչեց կախարդը և այլևեց: Յետոյ Մարիամը մեծ զժւարութեամբ Հնոցի գուռը փակեց և վազեց գոմից եղբօրն ազատելու:

— Սիրելի եղբայրս, դուրս արի, դու ազատ ես, ասաց Մարիամը, — երկուսս էլ ազատ ենք:

— Բայց դու այդ ի՞նչպէս արեցիր, Հարցրեց Վահանը: Ո՞ւր է մեր կախարդ ինսամակալը.

— Պառաւ կախարդը Հնոցում վառւեց:

Եւ Մարիամը սկսեց պատմել ինչ պատահել էր և թէ ինչպէս ինքը ազատեց կախարդից:

— Ո՛հ Մարիամ, դու որքան խելացի ես. ասաց Վահանը նրան, դու ազատեցիր ինձ և քեզ:

Նրանք ուրախութիւնից թռչկոտում էին:

—Բայց այժմ ի՞նչ պիտի անենք, հարցրեց Մարիամը:

—Արկին տուն կը գնանք, սլատասխանեց Վահանք. բայց առաջ մտնենք կախարդի խրճիթը և այնտեղ ճանապարհի համար մի բան փնտրենք:

Երեխաները մտան կախարդի տնակը և սկսեցին անկիւնները քրքրել: Նրանք շուտով երկու մեծ արկղներ գտան, և երբ մեծ չարչարանքով բաց արին, տեսան, որ մէջերը լիքն են թանգազին քարերով. այնտեղ կային յակինթ, զմրուխտ և մարգարիտ:

—Ահա — այս քարերը աւելի լաւ են այն քարերից, որոնց հետքով մենք տուն գնացինք, ասաց Վահանք, — բայց սրանցից այս ինչքան է բերել չար կախարդը և ո՞րտեղից է այսքանը ժողովել:

Մարիամը հիացած նայում էր քարերին:

—Ո՛հ և ո՞րչափ փալլուն են, մեզ համար լաւ խաղալիկներ կըլինին:

—Բայց այս խաղալիկները և մեր հօրը պէտք կըզան, նկատեց Վահանք: Այս խաղալիկները մեզ կըփրկեն քաղցից և ցրտից. զիտես սրանց շատ փող կըտան:

—Միթէ, զարմացաւ Մարիամը:

—Ա՛յ կըտեսնես:

—Ուրեմն շատ ժողովենք այդ քարերից:

—Ժողովենք:

Վահանք սկսեց քարերով լցնել բոլոր զրուսները, իսկ Մարիամը գոգնոցը:

—Հիմա գնանք տուն, ասաց Վահանք և ընկաւ ճանապարհ:

Երկու ժամից յետոյ նրանք հասան մի մեծ լճի ափ, որտեղ ոչ կամուրջ կար և ոչ էլ լաւտ, միայն մի մեծ կարապ լողում էր ջրի երեսին: Մանուկները շարած կանգնած մնալին. ուրիշ ճանապարհ չըկար:

—Հիմա ի՞նչպէս անցնենք ջրից, հարցրեց Վահանք:

Մարիամը մտածեց և յետոյ առաց.

— Արի, Վահան, այդ կարապին խնդրենք, գուցէ նա մեզ խղճայ և իր թիկունքն առած անցկացնի միւս ափը:

— Դու ճիշտ ասեցիր, աւելացրեց Վահանը. արի խնդրենք: Եւ նրանք երեսները դարձնելով դէպի կարապը, որ լողում էր ջրի երեսին, երգեցին.

Կարապ, կարապ, սպիտակ փետրիկ,
Այստեղ չըկայ կամուրջ և լաստ,
Դու եղիր մեզ փոքրիկ մակոյկ,
Եւ անցկացրու շուտով այն ափ:
Երկու հոգով քեզ խնդրում ենք,
Մեր խնդիրը, ոհ, մի մերժիլ,
Ափն էլ մօտ է, մենք տեսնում ենք,
Վարձը կըտանք ու չենք խաբիլ:
Մենք ունենք շատ անգին քարեր,
Պարանոցըդ կըզարդարենք,
Եթէ քո փափիկ թիկունքով
Անցկացնես ափը, որ ազատենք:

Կարապը լսելով այդ երգը, նրանց մօտեցաւ երկուր վիզը թափ տալով, և մէկ մէկ երկուսին էլ անցկացրեց միւս ափը: Վահանը և Մարիամը վազեցին հայրական տունը չըկողմնելով կախարդի խրճիթից վերցրած քարերը:

Հայրը և մինչև իսկ խորթ մայրը տեսնելով նրանց՝ շատ ուրախացան, որովհետեւ միշտ նրանց յետևիզ ման էին գալիս:

Իսկ երբ երեսները ծնողների առաջ թափեցին իրանց բերած իրերը, նրանց ուրախութեանը չափ չըկար:

Նրանք այդ օրից սկսած ապրում էին ուրախ, երջանիկ և առանց կարիքի:

Եւ եթէ նրանք մեռել չեն, մինչև այժմս էլ ապրում են...

Թարգմ. Խ. Զահմագեան

Գ ի ս ա կ ա ն գ բ օ ս ա ն ֆ

Բ Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ր Ո Չ

Մի յարգելի հնարագետ անձն համարեա բոլոր լրագիրներում տպագրել տւեց հետեւեալ յայտարարութիւնը.

«Մի Ֆրանկով (այս բանը Ֆրանսիայումն էր) ուղարկում եմ մի այնպիսի միջոց, որով հնարաւոր է գրել առանց զրիչ և թանաք գործածելու!!»:

համակներ՝ ներփակեալ մի-մի ֆրանկներով՝ կարկտի պէս տեղում էին ճարպիկ հնարագէտի վրայ, իսկ այդ բանին որպէս պատասխան իւրաքանչիւր մարդ ստանում էր իր պարզութեամբ և համեստութեամբ նշանաւոր հետեւեալ բացատրութիւնը.

«Գործածեցէ՛ք մատիս!»:

Թող մեր ընթերցողները չբնորոշեն, որ մենք էլ վերջի-

շեալ պարոն հնարագէտի պէս՝ ուղում ենք կրկնել նոյն հրաշքը կամ այդպիսի մի բան. ո՛չ, մենք կամենում ենք ցոյց տալ իւրաքանչիւրիդ, թէ ինչպէս կարելի է կազմել բոլոր ցանկալի յատկութիւնները ունեցող մի գրիչ, հաշւելով և էժանութիւնը, որովհետեւ նա մեզ համարեա թէ ոչինչ չէ նստում. աշխարհի ո՛ր ծայրումն էլ ուզենաս՝ հոգատար բնութիւնն այդ բանը մեր կարգադրութեան ներքոյ է գրել: Մի փնտրե՛ք այդ ո՛չ հանքերի թաղաւորութեան մէջ, որ ձեզ պողպատեալ գրիչներ է մատակարարում, ոչ էլ կենդանիների թաղաւորութեան մէջ, որ մեզ ստղի ծածկան գրիչներ է ընծայաբերել, որոնք այժմ արդէն անհետանալու վրայ են. մեր գրիչը բուսական

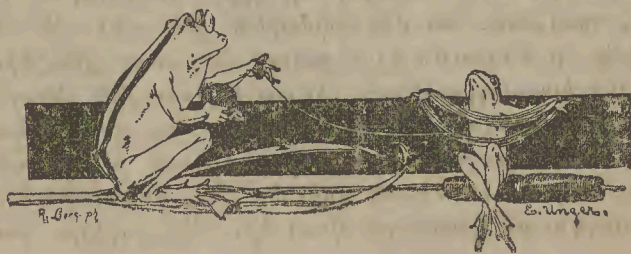
ծագումնից է և կարելի է գործ ածել առանց որևէ նախապատրաստութեան, այնպէս՝ ինչպէս ու մենք կրքաղենք դրան բուսցնող ծառից:

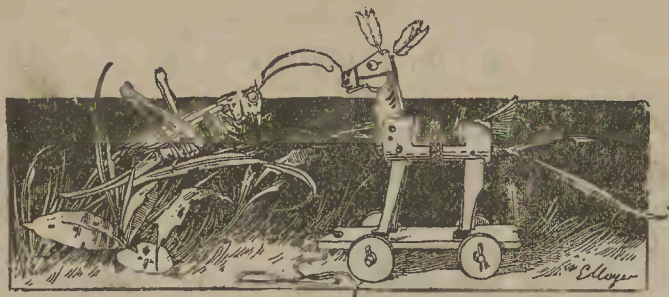
Մեր գրիչը—այդ ուղղակի սովորական սոճենու երկու տերևն է կամ երկու ասեղը (ինչպէս որ առհասարակ անւանում է):

Ջննելով սոճենու ճիւղը՝ դժւար չէ նկատել, որ նրա ասեղները միացած են երկուսը իրար հետ և որ, եթէ նրանց միատրէք՝ սրանց ծայրերը կունենան հաւասար երկարութիւն. բացի այդ՝ իւրաքանչիւր ասեղի միջին ջղի միջով անցնում է փոքրիկ ակօս, այնպէս որ ասեղների միանալուց մենք փոքրիկ փոս ենք ստանում. պոկելով ճիւղից երկու ասեղ, առանց միմեանցից բաժանելու, ինչպէս որ նկարած կա՝ մեր այս սլառիկի վրայ, որաճայրերից քիչ վերև կապեցէք միասին կարճ թելով և գրիչն արդէն պատրաստ կըլինի: Վերցնենք կալուղ միջուկ ունեցող մի ճիւղ, օրինակի համար՝ շերիորուկի կամ շամբուկի (բուղինա), և դնենք նրա անցքի մէջ մեր գրիչը, միայն թէ նա ճիւղի միջից դուրս ցլած պիտի լինի ոչ աւելի քան մէկ սանտիմէնտր: Նոյնպէս և կարելի է ամրացնել փոքրիկ խողովակի կամ ծխամուրճի նեղլիկ անցքում: Թաթախելով լանպատրաստի գրիչը թանաքի մէջ՝ հարկաւոր է պահել դրանում մի քիչ երկար ժամանակ, որպէսզի թանաքն իր մազականութեան համեմատ (այդպէս է կոչւում խողովակի նեղլիկ անցքի երկարութեամբ դէպի վեր բարձրացող հեղուկի յատկութիւնը) լցնէր սոճենու ասեղների միջանկեալ տարածութիւնը. այն ժամանակ մեր գրիչը կարող կըլինի գրել 20-ից մինչև 25 տող՝ մինչև որ նորից թաթախենք թանաքի մէջ:

Այդ գրիչը—բարակ է, ճկուն և չէ ժանդոտում. նա պիտանի է գրութեան ամենայն տեսակ ձևի համար և կարող է բաւականութիւն տալ ամենատարրու պահանջներին խի:

Գ. Բ.

Ջ Ի Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Բ

ՄՏՔՈՒՄԴ ՄԻ ԹԻԻ ՎԵՐ ԱՌ, ԵՍ ԳՏՆԵՄ

Երկար մտածելուց յետոյ գտայ այն առաջարկութիւնը, որ առում են՝ «վերցրու մտքումդ մի թիւ և ես գտնեմ, թէ ինչ թիւ է»։ Նախ և առաջ վերցրած թիւը պէտք է բաժանել 3-ի, 5-ի, 7-ի վրայ, մտքում պահելով քանորդները, ասել է իւրաքանչիւրի մնացորդը։ Յետոյ 3-ի մնացորդը բազմապատկել 70-ով, 5-ի մնացորդը բազմապատկել 21-ով, իսկ 7-ի մնացորդը 16-ով ու ստացած արտադրեալները գումարել։

Եթէ 3-ի, 5-ի և 7-ի արտադրեալից, այսինքն 105-ից շատ է, հանել 105-ը և մնացածը կըլինի մտքում պահած թիւը, իսկ եթէ աւելի մեծ թիւ է, այն ժամանակ պէտք է բաժանել 105-ի վրայ, քանորդի անունը չըտալով, մնացորդը լիշել և լիշածդ է մտքում վերցրած թիւը. իսկ եթէ 105-ից քիչ է՝ ուղղակի ասել։

Այս կանոնը առ այժմ յաջողւած է մինչև 100 վերցրած թւի համար, իսկ մի քանի հարիւրեակների և հազարաւորների համար ուրիշ ենթադրական թւերով է յաջողւում, որ առ այժմ մի քանի կէտերում անյաջող է. բայց յուսով եմ, որ շուտով կըգտնեմ և զրանց գաղտնիքը, ու հետևեալ անդամ կըշարունակեմ։ Եթէ հարցնէ ընթերցողը թէ՛ ինչ օգէնքի հիման վրայ է վերցրած 70, 21 և 15 թւերը, կըպատասխանեմ թէ ոչ մի կանոնի, միայն երկար փորձերից յետոյ յաջողել է այդ թւերով։

Օ ր ի ն ա կ ն ե ր

63.

Այստեղ 63-ի տեղ ընդունենք X-ը: Եւ յետոյ կատարենք բաժանման գործողութիւնը, քանորդի տեղ դնելով անյայտ թւեր,—մնացորդի հետ վարւել այնպէս, ինչպէս գրւած է վերևում:

$$X : 3 = y \text{ մնց. } 0 \times 70 = 0$$

$$X : 5 = z \text{ մնց. } 3 \times 21 = 63$$

$$X : 7 = k \text{ մնց. } 0 \times 15 = 0$$

63

Բայց որովհետեւ 63-ը փոքր է 105-ից, ուրեմն պէտք է ասել որ մտքիդ թիւը 63-ն է:

95.

Այստեղ էլ բաժանման գործողութիւնը կրկատարենք շատ կարճ կերպով, միայն կրգրենք բաժանարարները և մօտը մնացորդը, և մնացորդի հետ վարւենք կանոնի համաձայն:

$$3 = 2 \times 70 = 140$$

$$5 = 0 \times 21 = 0$$

$$7 = 4 \times 15 = 60$$

$$200 - 105 = 95.$$

Որովհետեւ վերև ստացած թիւը (զումարը) մեծ է 105-ից, ուրեմն պէտք է կանոնի համաձայն հանել 105 ու մնացորդը, կրկինի մտքիդ թիւը ևսլն:

Ա. ՂԱՆՄՈՒՐԱԿԵԱՆՅ

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

46) Առաջ. N-ի

Մի բառ զխեմ ածական,

Վեց տառից է բաղկացած.

Երբ որ միջից կլուէք զրան,

Երկու բառեր կըղառնան,

Զոյգն էլ հըամայական:

Նախընթաց № 11-ի հանելուկների բացատրութիւնը. 40) ստեր. 41) չարկաւոր—տուն. չարկաւոր—տիկին. հարկաւոր—գործիք. 42) վենետիկ, բանակ, մօտիւտ, բեմ և կիտ. 43) անիւ. 45) սլանիր:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Типография И. Мартиросянца, Орб. ут. д. № 1—2.

Дозволено цензурою. Тифлиси, 26-го декабря 1897 года.

Բացված է 1898 թվի ըստանորդագրութիւնը

Ա Ր Զ Ա Գ Ա Ն Ք

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

(ՏԱՌՆԵՐԵՐԹ ԵՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ)

Բաժանորդագրութիւնն ընդունում է խմբագրասանը (վե՛րամիշնէլիփոդոց, № 22, տուն խանդավանանի) և «Կենդրոնական գրավանաւանոցում»:

Բաժանորդագրին է քէ Ռուսիայում եւ քէ արսասահմանում տարեկան 10 ռուբլի, կէս տարւան 6 ռուբլի:

Պտարաքաղաքացիք պէտք է դիմեն՝ Тифлисъ, Редакция «Ардзаганкъ». Իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Redaction du journal arménien «Ardzagang»:

Յայտարարութիւններ ընդունում են Հայերէն և օտար լեզուներով:

Մ Ո Ւ Ք Ք

Հաղարթական-հասարակական-գրական ամսագիրը մտնում է 1898 թվականին իր ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ տարեշրջանը եւ հրատարակելով է նախկին ծրագրով:

Բաժանորդագրին է տարեկան 10 ռուբլի: Վճարել կարելի է մաս-մաս, սկզբում 5 ռ., մինչև յունիսի վերջը:

Հասցէ. Тифлисъ, въ редакцію «МУРЧЪ».

Խմբագրասունը գտնւում է Սերգիևսկայա փողոց, № 6.

Բազում կարելի է գրել նաև պպ. Քր. Մարդանեանի (контора Е. и А. Меликовы) և Մկրտիչ Մանուչարի մօտ (Отд. Тифл. Коммерч. банка).

Այլ ֆաղաֆներում կարելի է գրել այն անձերի մօտ, ում մօտ կան Մուրճի անդորրագրեր:

(փ. 3—2)

Խմբագիր-հրատարակիչ Ա. ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՑ

XV տ.

Ն Ո Ր - Դ Ա Ր

XV տ.

Քաղաքական-գրական ամենօրեայ քերթը

Առաջիկայ 1898-ին կրհրատարակի Թիֆլիսում նոյն դիրքով եւ ծրագրով ամեն օր, բացի կիրակի եւ Տօներին հետեւող օրերից:

Նոր-Դարի տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամսան 6 ռուբլի, Թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 ռ. 50 կ. Թիֆլիսում 1 ռ.:

ԵՐՐՈՂԱՅԻ եւ այլ հեռաւոր երկրների բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ճրանկ:

Ամերիկայի բաժանորդները վճարում են տարեկան 8 դոլլար:

Նոր-Դարին բաժանորդ են գրում իւրաքանչիւր ամսի 1-ից միայն:

Թիֆլիսում բաժանորդ են գրում միմիայն Նոր-Դարի խմբագրատանը:

Խմբագրատունը գտնւում է Լորիս-Մելիքեանի փողոցում պոստ-նոստալատան մօտ:

Օտար քաղաքներից բաժանորդ գրողները դիմում են խմբագրութեան այս հասցէով՝ Тифлисъ, въ редакцію ежедневной газеты «НОРЪ-ДАРЪ» կամ Tiflis (Caucase), rédaction du journal «NOR-DAR».

(փ. 3—2)

Բացւած է 1898 թ. բաժանորդագրութիւնը

IX ՏԱՐԱՁ IX

Պատկերագարդ շաքաթաթերթ ընտան. ընթերցանութեան համար:
Կրեւասարսիւեն նոյն ուղղութեամբ, ծրագրով եւ աշխատակից-
ների մասնակցութեամբ:

Տարազը լոյս է տեսնում ամեն կիրակի, իւրաքանչիւր № 1-2 քերթ.

Պ Ր Ա Տ Ի Ր

Գեղարեստ եւ գիտութիւն: Պատմական, ժամանակակից վէպեր, պատկերներ, թատ-
րոնական գրաւորներ: Բանաստեղծութիւն: Քննադատութիւն: Կենսագրութիւն: Կար, ձեւ,
մեղագործ եւ ամեն նորութիւն արհեստների վերաբերեալ: Տնային, արդիւնագործութիւն,
տնտեսութիւն: Ճանապարհորդութիւն եւ արկածք: Երաժշտութիւն եւ թատրոն: Լուրեր,
տեղեկութիւններ: Յօդաւորներ եւ այլն: Ֆիլիսոփոն, ծաղր, առած եւ կատակ: Շախմատի
եւ այլ խաղեր, Ռեքուս: Հարցեր, խորհուրդներ: Այլ եւ այլք: Սուրհանդակ:

Հեռու առօրեայ, աշխարհային ինտրիգներից, նւիրւած
գեղեցկին եւ ճշմարտին՝ հալ գրաւորն անդատանում
ՏԱՐԱՁԸ մեծ պարտք եւ դեր ունի կատարելու...
ՏԱՐԱՁԸ հասունացած հալ պատանիների, երիտա-
սարգների եւ նոյն իսկ ծերերի թէ դպրոցն է, թէ թախ-
ծալից ժամերին նրանց բարեկամը:

Առաջիկայ 1898 թ. կրտապարեն Տարագում ի միջի աչոյց Էմիլ Զոլայի նշանաւոր

ՊԱՐԻՉ

զատ մեծ վէպ, Բագույ
բուրժուազիայի, գործա-
րանայան եւ Բալայա-
նի գործաւորների կեանքից:

Է. ԳՐԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ների կեանքից: Քաղաքական եւ ներքին աշխարհ Տաճկաստանի, ազգային սահմանա-
դրութիւն: Ենիշերներ, վեպերներ, հոգեւորականութիւն եւ ժողովուրդ:

ՏԱՐԱՁԻ պրէմիան—ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԲԱՆՏ մի մեծա-
ղիւ խրոմձ է, սքանչելի պատկեր, պատրաստուած Եւրոպայի ամե-
նանշանաւոր գործարանում, փառայեղ զարդ հայի դահլիճին:

ՏԱՐԱՁԻ

տարեկան

Պրէմիան 6

ԲՈՒՐ. ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԲԱՆՏ պրէմիայով ԵՍՐԻ
(արտասահման 10 ռ. կամ 30 ժր.)

Պրէմիան կ'ուղարկւի բաժանորդներին Տարագի յունւարի №-ի հետ:
Իւրաքանչիւր պրէմիան առանձին արժէ 3 ռ.: Աղբիւր-Տարագ միւլեւոյնն ինքնուրուի
բաժանորդը, երկու պրէմիաների անապարհաճախ պէտք է վճարի միայն մէկ րուբլի:
Հասցեն՝ ТИФЛИСЬ редакция нѣлюст. жур. ТАРАЗЬ կամ Tiflis (Caucase)
Réd. du jour. Taraz.

Պատկերագարը

ԱՂԲԻԻՐ

ամսագրի

Հրատարակում է նույն ուղղութեամբ, ծրագրով, դիրքով եւ աշխատասկիզբների մասնակցութեամբ

Ներկայ թւականի Աղբիւրի՝ պրէմիան՝ մի շատ շքեղ **ԱԼԲԱՄ** է, Աղբիւրից. չորս անգամ մեծ դիրքով, 21 գոյնզգոյն բուն գեղարւեստական նկարներով, (Սեմիրադսկու, Տալիանի, Զիխելի, Վելտշազինի, Մակարդի, Բրէնդամիւրի, Շմիդտի եւ այլն), որի նմանը մինչեւ այսօր չենք բնծալաբերել մեր բաժանորդներին:

Այն ծնողը, որի համար քանզ Է իր զաւակի մալրենի լեզւով թոթովելը, քողածապարէ **ԱՂԲԻՐԻՆ** քէ ինքը բաժանորդ գրւի եւ քէ տարածի հայրենան քոյոր խաւերում:

ԱՂԲԻՐԻՆ ՆԱԿԱՐԱԿԱՆ
Զարգացնել և զարգացնել հայ երեխայի մէջ բարի նախանձ զէպի վեպի և աղբիւրի և առեւտրի զէպի
Հարմ. ու վնասակարը:
Աղբիւրը իր մատուցելով լեզուների արտերում ցանկուն է: զթուլեան, ինքնաճանաչութեան, անվերջութեան սերմեր:

ԾՐԱԳՐԻ. Մանուկէտ, Զրոյց, Հէքիաթ, Ճանապարհորդութիւն, Կենսագրութիւն, Բանաստեղծութիւն: Գիտութիւն եւ արեւտ: Նոր լուրեր: Այլ եւ այլ: Զարգացնել, Մանկական, Փրեթէթեան, Չախմատի եւ այլ խաղեր, Բերութեան, Թառամանութեան խնդիրներ, Անեկդոտ, Գրքի, Լամնէ, Կարծիք, Կարծիք: Մասնախօսութիւն:

Աղբիւրի մէջ տպագրւում է հրահանգիչ - դպրոցարարական նկարների վէպը և միջաբեկ պատմական պոէմաներ. Բրնդիտական բաժինը Աղբիւրի վնասկան մասը կը կազմէ:

ԼԷՕՆ ԿԱՅՍՐ

3

ԱՂԲԻՐԻ տարեկան գինը 3 ր. (արտասահման 4 ր. կամ 12 ֆր.), պրէմիայով 4 ր.:

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. «Агбюръ», Tiflis, (Caucase) Réd. de la revue «Agbür».

Աղբիւրի գրական արժու. Մանուկների քարերարը.
(պատկեր): Մանուկի երագը. Մ.: Աշխատանք (ոտանաւոր).
Յար. Թումանեանց: Լէօն—կայսր. Հայկական աւանդութիւն.
(կըշարունակի). Մէլան: Եթէ շող մը ըլլամ ես... (անգլիե-
րէնից). Յ. Թ. Գայեան: Ժննդեան տօնը Եիւզատելում:
Յ. Բ. Իւզբաշեան: Արթուն պահապան. (պատկեր): Կուռք
արեւելեան աւանդութիւն. (վերջը միւս անգամ). Ատրպետ:
Գիւղական տեսարաններ. (պատկեր):

ԿԵՆԱՎԱԳՐԱԿԱՆ

Վրլ'Ֆհանգ Գեօթէ (կըշարունակի). Նիկողայոս Տէր-
Աւետիքեան:

ԱՅԼԵԱՅԼԻ

Հերքուլէս. Օր. Ա. Ն.

ԶԼԱՐԱԼԻ

Հանելուկներ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻԳ

Աղբիւրի և Տարազի ներկայ թւականի պրէմիաները
արդէն ուղարկուած են բաժանորդներին հերթով, մաս-մաս,
որովհետեւ պոստային կանոններով իւրաքանչիւր ՏՅ-ի հետ
պէտք է ուղարկել որոշ քանակութեամբ:

Յատուկ խնդրում ենք դպրոցների, գրադարան-ընթերցա-
րանների, ժողովարանների և հասարակական հաստատութիւն-
ների վարչութիւններից ի ցոյց դնել Աղբիւր և Տարազի
պրէմիաները:

Տարազի պրէմիան՝ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԻՓԻԳԵՆԻԱ (Մայ-
րական բախս) Աղբիւրի բաժանորդները եթէ կամենան ստա-
նալ՝ պէտք է վճարեն այդ պատկերի համար 3 ռ., իսկ ոչ
մեր բաժանորդների համար արժէ 5 ռ.:

Հրաւիրում ենք մեր մշտական ընթերցողներին Աղբիւր
և Տարազ տարածել իրանց շրջաններում:

Մեր թերթերին կարելի է բաժանորդ գրել և ամսե-
մախս վճարել բաժանորդագինը:

THE BIRCHES, 1880
— THE BIRCHES, 1880 —

Մանուկների բարեկամը
Աղբիւրի գրական աշրոմ